

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 378.147

О. М. АКІМОВА

кандидат педагогічних наук, доцент

О. В. КУЗНЕЦОВА

кандидат педагогічних наук, доцент

Комунальний заклад “Харківська гуманітарно-педагогічна академія”

НАПРЯМИ САМООСВІТИ У ХОДІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкрито суть поняття “самоосвіта”, уточнено поняття “самоосвіта вчителів початкових класів”. Висвітлено напрями самоосвіти для майбутніх учителів початкових класів: інтелектуальний, духовний, інформаційний. Визначено форми самоосвіти майбутніх учителів початкових класів: робота у студентських наукових гуртках; участь у розробленні науково-дослідницької проблеми кафедри; лекторська робота з розповсюдження спеціальних знань у галузі педагогіки; організація та проведення педагогічних екскурсій; волонтерська робота; відвідування різноманітних курсів; робота керівниками гуртків у дитячих клубах, шефська робота в школах за спеціальністю тощо.

Ключові слова: самоосвіта, майбутні вчителі початкових класів, напрями самоосвіти, форми самоосвіти.

У національній програмі “Освіта України XXI століття”, Державній концепції професійно-педагогічної освіти зазначено, що основна мета української системи освіти – створити умови для розвитку й реалізації кожної особистості як громадянина України, сформувати покоління, здатне навчатись упродовж всього життя. Вдосконалення “Державного стандарту початкової освіти” висунуло нові вимоги до підготовки майбутніх учителів початкових класів, зауваживши на необхідності вдосконалення напрямів і форм самоосвіти, які в подальшому стануть основою саморозвитку особистості та професійного становлення вчителя.

Тому особливого значення набуває проблема підготовки вчителів початкових класів у закладах педагогічної освіти, оскільки їх особистість є визначальною для навчання та виховання юних громадян. Головну увагу зосереджено на підготовці нового покоління педагогічних працівників, які “мають стати основною рушійною силою відродження та створення якісно нової національної системи освіти”, отже, вміти самостійно здобувати знання та поповнювати власну педагогічну скарбничку.

Виходячи з вищезазначеного, постає проблема визначення напрямів та форм самоосвіти у ході підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Мета статті – уточнити суть, окреслити напрями самоосвіти у ході підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виходячи з мети, поставили такі завдання:

- уточнити суть поняття “самоосвіта вчителів початкових класів”;
- висвітлити напрями самоосвіти для майбутніх вчителів початкових класів;
- визначити основні форми самоосвіти майбутніх вчителів початкових класів.

Поняття “самоосвіта” вивчають у 70-х рр. ХХ ст. Саме в цей період з’явилася низка робіт, присвячених сутності самоосвіти, її основним чинникам та рушійним силам розвитку. В цей час головну увагу вчених зосереджено на дослідженні компонентів самоосвітньої діяльності: пізнавальній активності, самостійній діяльності, саморегуляції, самокорекції. Самоосвіту пов’язували, насамперед, з необхідністю підвищення професійної майстерності як часткової мети самоосвітньої роботи. Самоосвіта, у її сучасному трактуванні, як психолого-педагогічна й соціальна категорія є видом пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових сил і здібностей особистості. Становлення української держави на сучасному етапі вимагає підвищення ролі та статусу професії вчителя у суспільстві та зумовлює більш складні вимоги до формування навичок самоосвіти майбутніх учителів.

Учитель як уповноважений суспільства нарівні з батьками несе відповідальність за соціальну зрілість кожного вихованця. Зазначимо, що саме працівникам педагогічної галузі належить втілити в життя основні принципи освіти української держави, а саме:

- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських цінностей над політичними класовими інтересами;
- органічний зв’язок з національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти в державних навчально-виховних закладах;
- інтеграція з наукою та виробництвом, взаємозв’язок з освітою інших країн;
- єдність і наступність, безперервність і різноманітність освіти, відповідність її світовому рівню.

Зазначимо, що самоосвіта при підготовці майбутніх учителів початкових класів опосередковано корегується викладачем під час консультацій, спостережень у вигляді позааудиторної самостійної роботи. Відповідно до мети та завдань викладач встановлює термін виконання, пропонує завдання, проводить різного роду інструктажі щодо їх виконання, визначає глибину та обсяг обов’язкової частини виконання завдань, реалізує допоміжні заходи (консультації, спостереження, співбесіди тощо), тобто визначає засоби діяльності осо-

бистості у процесі самостійного досягнення цілей. Самоосвіта може здійснюватися за участю керівника або без неї, наприклад, під час самостійної роботи.

Науковець І. Сидоренко визначає три загальні підходи до розгляду поняття “самоосвіта”, а саме [5]:

1. Характеризується розумінням самоосвіти як цілеспрямованої, плано-мірної, самостійної роботи особистості над підвищенням своєї професійної майстерності. У такому контексті самоосвіта розглядається як професійна функція, а її мета пов’язана з підвищенням ефективності професійної діяльності.

2. Характеризується як процес цілеспрямованого й систематичного самовдосконалення, саморозвитку особистості та її діяльності. У цьому разі суто особистісний характер самоосвіти як самостійної роботи допускає розвиток самопізнання.

3. Третій підхід розглядає самоосвіту як форму й засіб формування пізнавальної активності, що служить ключовим моментом у процесі самоосвітньої діяльності [5].

Зазначимо, що основне наукове навантаження педагогічного навчального закладу має бути спрямоване на забезпечення професійної самореалізації майбутнього фахівця, формування його високого кваліфікаційного рівня, створення соціально активних, духовних і фізично здорових майбутніх фахівців, які мають посідати важливе місце під час впровадження в педагогічну практику досягнень науки й техніки. Отже, для реалізації вищезазначених завдань використовують усі підходи комплексно, що обумовлює постановку питання щодо визначення суті поняття “самоосвіта”, яка стане базовим для здійснення майбутньої професійної діяльності.

За визначенням психолого-педагогічного словника, самоосвіта – освіта, яка здобувається під час самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання в освітньому закладі [4]. Зазначимо, що самоосвіта майбутніх учителів початкових класів – освіта, яка здобувається під час самостійної роботи та має як індивідуальні (індивідуальні науково-дослідні завдання), так і колективні форми роботи (відвідування курсів з вивчення іноземних мов, вивчення передового педагогічного досвіду, педагогічні екскурсії) тощо.

Для визначення основних напрямів самоосвіти майбутніх учителів початкових класів звернемося до дослідження Л. Хомич, яка зауважує на необхідності попередньої психолого-педагогічної підготовки в межах опанування циклів навчальних дисциплін, а саме [7]:

– суть психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів має бути спрямована на досягнення провідної мети навчання: формування творчої, всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця, який прагне до самовдосконалення та займає активну позицію у житті суспільства;

– зміст психолого-педагогічної підготовки має становити єдину логічну систему, яка полягає в цілісному забезпеченні компонентів педагогічного процесу. На перший план виходить системність знань майбутнього вчителя початкових класів. Постає питання раціональної організації підготовки на такому рівні, щоб отримані знання не стали результатом набутих

умінь і навичок з окремих дисциплін, а були логічно завершеною частиною цілісної системи підготовки вчителя початкових класів.

Визначимо напрями самоосвіти для майбутніх учителів початкових класів:

1. Інтелектуальний, який орієнтований на поповнення загальноосвітніх знань, розширення кругозору, тощо.
2. Духовний, спрямований на заняття у гуртках з різних видів мистецтв (мистецтво театральне, образотворче, вокальне, хореографічне, мистецтво фотографії), волонтерської роботи тощо.
3. Інформаційний, спрямований на ознайомлення й опанування роботи з інформаційним простором і комп'ютерними технологіями тощо.

Виходячи з аналізу навчальних планів і програм з психолого-педагогічних та фахових дисциплін, необхідно відзначити один з головних шляхів реалізації напрямів самоосвіти під час підготовки майбутніх учителів початкових класів – науково-дослідницька робота студентів. Студенти мають оволодіти як теоретичними знаннями, так і набути уявлення про шляхи, якими ці знання були набуті, тобто засвоїти процес наукового пізнання самостійно. Це дає можливість запобігти репродуктивному накопиченню знань у процесі навчання й сприяти формуванню творчого наукового мислення майбутнього вчителя.

Звернемо увагу на необхідність концепції логічної побудови організації навчальної роботи, які б розкривали етапи формування понять, розумові дії, їх суть, засоби виконання завдань, які в подальшому стануть основою організації та проведення самоосвітньої роботи.

Однією з найпоширеніших форм підготовки до самоосвіти вчителів початкових класів виступають індивідуальні завдання.

Згідно з працями науковців В. Євдокимова, Г. Пономарьової, Л. Покроєвої [2], індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного або проектно-конструкторського характеру, наданим у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу, що завершується складанням підсумкового іспиту або заліку.

Аналіз науково-педагогічної літератури дав змогу визначити види науково-дослідної роботи студентів:

- ІНДЗ, включені в навчальний процес, що здійснюються під час аудиторних занять;
- ІНДЗ, виконувані в позанавчальний час, які в подальшому стають основою майбутньої самоосвітньої роботи.

Основними формами науково-дослідницької роботи студентів у межах навчального процесу, виконуваними в позанавчальний час, що в подальшому стають основою майбутньої самоосвіти, є:

- читання лекцій для студентів молодших курсів з методики й організації наукових досліджень, наукової організації самостійної роботи, методики роботи з науковою літературою і користуванням бібліотекою;

- залучення студентів до реферативної роботи на практичних, семінарських, лабораторних заняттях, що містять елементи наукового пошуку, підбір і вивчення відповідних розділів монографій і наукових статей;
- включення елементів наукових досліджень під час підготовки до семінарів, практикумів; виконання домашніх завдань, що пропонуються для виконання студентам з тих або інших дисциплін навчального плану;
- написання курсових і дипломних робіт, теми яких мають спиратися на дослідження, виконані протягом навчання студента у вищому педагогічному закладі освіти;
- педагогічна практика студентів.

Під час позанавчальної роботи самоосвіта майбутніх фахівців реалізується у таких формах:

- робота у студентських наукових гуртках;
- участь у виконанні науково-дослідницької проблеми кафедри;
- лекторська робота з розповсюдження спеціальних знань у галузі педагогіки;
- організація та проведення педагогічних екскурсій;
- волонтерська робота;
- відвідування різноманітних курсів;
- робота керівниками гуртків у дитячих клубах, шефська робота в школах за спеціальністю тощо.

Висновки. Таким чином, для забезпечення підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу для здійснення самоосвіти науковцями обґрунтовано різноманітні напрями й форми організації наукової роботи студентів. Особливої уваги заслуговує впровадження технологічного підходу при підготовці майбутніх учителів початкових класів під час залучення до наукової роботи, що дає можливість реалізувати дослідницьку діяльність студентів на трьох рівнях: репродуктивному, продуктивному та творчому.

Виходячи з вищезазначеного, самоосвіта майбутніх вчителів початкових класів – діяльність особистості, яку вона здійснює відповідно до самостійно поставлених цілей без безпосередньої участі наукового керівника.

Отже, на думку Л. С. Виготського, навчання лише тоді є гарним, коли воно стає творцем розвитку. На сучасному етапі розвитку суспільства здатність до самоосвіти стає головною умовою успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності та головним творцем розвитку особистості майбутніх учителів початкових класів.

Список використаної літератури

1. Дубасенюк О. А. Практикум з педагогіки : навч. посіб. / О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко. – 4-е вид. – Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. – 482 с.
2. Євдокимов В. І. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, Л. Д. Покроєва. – Харків : ХОНМІБО, 2006. – 204 с.
3. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія / Л. В. Коваль, В. І. Бондар, Л. О. Хомич, Л. Є. Петухова. – 2-е вид., перероб. і допов. – Донецьк : Ландон-XXI, 2012. – 343 с.

4. Психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное слово, 2006. – 688 с.
5. Сидоренко І. І. Проблеми самоосвіти особистості у вітчизняній педагогічній пресі другої половини ХІХ – початку ХХ століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ірина Ігорівна Сидоренко ; Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2005. – 221 с.
6. Сидоренко І. І. Розвиток категорії “самоосвіта” наприкінці ХІХ ст. (історико-педагогічні аспекти) / І. І. Сидоренко // Теорія та практика формування компетентності суб’єктів педагогічного процесу : зб. наук. пр. – Харків : Харківський обласний методичний кабінет учбових закладів мистецтв та культури, 2000. – С. 123–127.
7. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – Київ : Магістр–S, 1998. – 200 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015.

Акимова Е. М., Кузнецова О. В. Направления самообразования в процессе подготовки будущих учителей начальных классов

В статье раскрывается суть понятия “самообразование”, уточнено понятие “самообразование учителей начальных классов”. Представлены направления самообразования для будущих учителей начальных классов: интеллектуальный, духовный, информационный. Определены формы самообразования будущих учителей начальных классов: работа в студенческих научных кружках, участие в разработке научно-исследовательской проблемы кафедры; лекторские работы по распространению специальных знаний в области педагогики; организация и проведение педагогических экскурсий; волонтерская работа; посещение различных курсов, работа в качестве руководителей кружков в детских клубах, шефская работа в школах по специальности и т. д.

Ключевые слова: самообразование, будущие учителя начальных классов, направления самообразования, формы самообразования.

Akimova O., Kuznecova O. Areas of Self in the Preparation of Future Elementary School Teachers

This paper examines the essence of the concept of “self”, a concept of “self”, for primary school teachers. Directions for future self teacher’s elementary school: intellectual, spiritual, informational. Some form of self-education of future elementary school teachers: work in student scientific circles, participation in the performance of the research problem, the department, lecturing disseminate expertise in the field of pedagogy, organization and conduct educational tours, volunteering, visiting a variety of courses, work as a group leader in children’s clubs, voluntary work in schools, specialty and more.

Defined the essence of the basic forms for research students within the learning process to be performed outside the classroom, which then become the basis for self-education: lectures for junior students, educational practices, recruitment and study the relevant sections of books and scientific articles, and more. Certain level and analyzed the essence of research in the preparation of primary school teachers: reproductive, productive and creative.

The principal difference between the self and the individual work of students is that while the identity of self education are subjects of their activity on achieving self-defined goals and is the main motive of self education.

Key words: self, future elementary school teacher, form self-education, self-direction.